

crkva u svijetu

godina XXII • 2 (94) • 1987

TOKOVI I PERSPEKTIVE SUVREMENE TEOLOŠKE MISLI

Drago Simundža

Naše je stoljeće nemirno i u svojim htijenjima dinamično. Znanstveno, tehnološki, tehnički i elektronički učinilo je i čini velike korake. Dinamizam razvoja tražio je nove putove, nove methodske postupke; mijenjao je i ponovno pronalazio nove načine rada i mišljenja. Razvile su se, nastale ili osamostalile nove discipline, znanosti i specijalizacije. Kultura se usporedo miješala i mijenjala, bogatila se i siromašila, da bi se istodobno u raznim oblicima inkulturacije, akulturacije i supkultiracije iznova gradila, u različitim kombinacijama staroga i novoga.

Ni teologija u takvim prilikama nije mirovala. Tempo života i na nju je djelovao. Različite misaone, znanstvene, idejne, stvarne i fiktivne opcije i vizije vršile su svoje pritiske. Metodski postupci različitih težnja i znanosti spontano su utjecali i na njezine putove. U svijetu nemirnih traženja i sama je postala nemirna. Vrijeme i prostor, kulturne zasebnosti i mentaliteti, protkani novim strujanjima, htijenjima i ostvarenjima, namećali su svoju plimu. Čarobnost znanosti i znanstvenosti, neopozitivizma i sociologizma, zanosila je svojim eksperimentom, točnošću i sustavnošću. Akomodativna, konotativna, aplikativna, praktična i situacionistička shvaćanja više su se zanimala horizontalom nego vertikalom. Stabilnost je ustupila mjesto dinamizmu, stvarnost faktičnosti. »Iskustvo« je postalo ključna riječ, »doživljaj Boga« otkriće; teološka se općenitost, univerzalnost, podvojila na mnoštvo posebnosti.

Naglasak je s racionalno-metafizičke kredibilitnosti premješten na iskustveno-doživljajno stanje i osobno uvjerenje. Problem vjere, pa u širem

smislu i problem Boga, spontano je postao problemom svjedočenja Božje opstojnosti, s teološko-misaonog pomakao se prema životnom, praktično-iskustvenom području. Humanizam je dobronamjerno mislio nadomjestiti religioznu dubinu, moral dogmu, horizontala sa svojim postupcima praeambula fidei, prihvatljivost vjere, te tako učvrstiti sigurnost stava, prisutnost Boga i religioznu vertikalnu. I mijenjale su se metode; u svom su se prizemljivanju poznanstvenjivale i posuvremenjivale, težile za praktičnim i konkretnim.

Filozofija je spontano napuštena. Esencijalistiku je zamijenila egzistencijalistika, metafiziku pozitivističko-pragmatička optika. Teodiceja je potihno ušutjela. Pozitivnu stranu je imala tzv. biblijska orijentacija, koja je u stvari žarište teološke misli. No ipak, naše je vrijeme, tamo od šezdesetih do osamdesetih godina, bitno obilježeno novim strujanjima, smjerovima i metodama, koje bih ovdje u širem smislu nazvao praktičnim ili, bolje, kontekstualnim oblicima teologijske znanosti: tehnologijom koja se okrenula svome vremenu i prostoru, konkretnostima, stvarnosti i životu — »kontekstu« u kojemu i s kojim današnji čovjek djeluje i živi.

U svemu ovome važnu je ulogu imao i još uvijek u pozitivnom smislu ima Drugi vatikanski sabor. S pravom je otvorio Crkvu novim prilikama i životu i sugerirao suvremenije oblike rada. Iako nije bio izravno teološki, svojim je događajem prihvatio i potakao aktualnije oblike svijesti i konkretnije postupke teološkog istraživanja. Ti su postupci, usprkos svojim slabostima, pojednostavnjenjima i površnostima, izvršili važnu ulogu. Otvorili su vrata novim vidicima i vrednovanjima, omogućili teološkoj misli da preispita i osvjetli pojedine segmente stvarnosti, o kojima se prije malo govorilo i znalo, jer se samo usputno, u sklopu općih zaključaka, o njima mislilo i sudilo.

Zahvaljujući tome, suvremena se teologija praktično obogatila. Podaci i iskustva teologije zemaljskih vrednota, teologije napretka, rada, prakse, nade, »političke« teologije, teologije oslobođenja, socijalne, ekumenske, eklezijalne teologije, itd., osvjetlili su s jedne strane eksperimentalno-egzistencijalnu problematiku, a s druge pokazali do koje granice može ići teološka misao i teologijska praksa a da se ne iznevjere same sebi.

Ne ulazeći izravno u procjenu i kritiku pojedinih izdanaka i usmjerenja spomenutih teologijskih orijentacija, dovoljno je poznato da je bilo smionih zamaha, uspjeha i promašaja. Bog, očito, nije došao u pitanje, pa ni u najakomodativnijim oblicima kao što su teologija »Božje smrti« i procesualna teologija, ali su se u mnogim ograncima novih gibanja metodski postupak i glavni naglasak toliko akomodirali vremenu i prostoru, suvremenoj misli i dijalektičkom shvaćanju da se, posebno u nekim granama protestantske provenijencije, i na Boga gledalo kroz prizmu sukcesivnog fieri, razvojnoga procesa, i deističkih odnosa. Isto tako se u različitim analizama različito prilazilo pojedinim biblijskim, etičkim i eklezijalnim pitanjima. Nove su metode, ponegdje, unosile i nove, svoje sadržaje. Previše skloni jednom vremenu i njegovu mentalitetu, pojedini su teolozi prestali govoriti o Bogu i odustali od težnje da ga umski približe čovjeku; namjesto da ga misaono i teološki osvjetle, što je on u sebi, ra-

dije su se poveli za socio-antropološkim opcijama te se u tom duhu trudili da protumače i pokažu što je on za nas. Suvremena je teologija tako plodnija svojim antropološkim, praktičnim i konkretnim analizama i pre(d)viđanjima nego izvornom teološkom misli, teodicejskom kredibilitnošću i biblijskom aktualnošću.

Ipak, uza sve izazove, krajnosti i nedostatke, mi smo danas bogatiji za jedno nemirno razdoblje, za jednu teologiju koja nam je otkrila ne samo važnost zemaljskih vrednota, nego i različite okolnosti i stvarnosti, metodske postupke i znakove vremena, ulogu povijesnosti i aktualnosti, života koji uvijek iznova, na svoj način, gradi i shvaća svoja određenja i potrebe, svijet i njegove odnose.

Danas je — zadnjih je godina — sav ovaj proces o kojemu govorimo pomalo u zastoju. Eksperiment je izvršen; specifikacije su otkrile važne rezultate. Ni pogreške nisu uzaludne; na njima se treba učiti. I baš, jer je to tako, pred današnjom je teologijom novo razdoblje: gradnja sinteze, cjelovita i konzistentna sustava, teologijskog jedinstva.

Različiti su suvremeni smjerovi u dobroj mjeri proširili, da ne kažemo razbili, staru teologijsku fakturu, načine gledanja i pristupa, obogatili su nas novim istraživanjima, viđenjima i korisnim refleksijama. Naravno, to još ne znači da su ta viđenja, sva, ispravna i prihvatljiva. Jer, ako teologiju shvatimo kao znanost o vjeri, a ne kao nauku, doktrinu, onda će nam biti jasno da ona u svojim postupcima, shvaćanjima, metodama i hipotezama, traži najbolje načine, ali da ih uvijek, uz najbolju volju, ne uspijeva naći, ne nalazi. U proteklom se razdoblju, slijedeći suvremenu filozofiju, teologija spontano subdivizirala, atomizirala, specificirala, prizemljila se, razdvojila i raslojila u pojedine grane i segmente. Odrekavši se na momente jedinstvene misaone podloge, esencijalističkog pristupa stvarnosti, u pojedinim je ograncima nemirno, katkada metodski i sadržajno, tražila i pronalazila i svoja specifična segmentarna opredjeljenja i viđenja.

Ne potcjenjujući dakle određene uspjehe i korisne rezultate, kojih doista ima, treba ipak kazati da nikakav segmentarni pristup, optika određenog trenutka, konkretnosti i njezina viđenja ne može zamijeniti i nadomjestiti cjelinu sustava. Induktivna metoda u teologiji ne može biti primarna. Treba se njome razumno služiti, njezinim se rezultatima okoristiti. Zato je zadatak i poziv našega vremena, novog teologijskog razdoblja novo čvršće povezivanje teološke misli u jedinstvenu strukturu, u kojoj teologijski Logos progovara snagom smisla i životnogi skustva u duhu Božje riječi i eshatološkog određenja čovjeka.

Imam dojam da je u minulom razdoblju životno iskustvo imalo glavnu riječ. I nije to loše, za neko vrijeme. No, čovjek nije samo iskustvo; ni vjera se — kršćanska vjera — ne sastoji samo od individualnog doživljaja i iskustva. Ona je i objektivna stvarnost: poruka, nauka i život. Teologija je organizirano i sustavno, u svim njezinim aspektima, uči i tumači, služeći se ljudskom mišlju i riječju, filozofijom i kulturom, biblijskom danošću i povijesnom stvarnošću, umom i iskustvom. Mnogo je toga potrebno da bi teologija izvršila svoju ulogu. Opasno je svako pretjerivanje i izdvajanje. No baš zato što je misaona podloga, supstancijal-

no jedinstvo teološke misli u dobroj mjeri zanemareno, istakao bih veću potrebu ovdje široko shvaćena spomenutog teologijskog Logosa kao jedinstvenog principa vrednovanja i istraživanja. Logika je, govorio je još Aristotel, bitno sredstvo svake znanosti. Ako želi ostati znanost, teologija mora slijediti temeljnu metodu i jedinstvenu logiku. Ne zanemarujući egzistencijalu, ne može se odreći vertikale, čvrstoće i stabilnosti u svom transcendentnom promatranju svijeta. Poslije različitih iskustava od pretjeranog teo-centrizma do suvremenog antropo-logizma, od ontologizma do fideizma, danas je više nego ikada pozvana da pođe putem teo-andrizma, transcendencije i imanencije, uma i iskustva, u cjelini poruke i života.

Čovjeku valja dati njegovo mjesto, važno mjesto, ali se Bog ne može zaobići i mimoići, bar u onoj mjeri u kojoj nam se objavio i koliko ga naš um može dosegnuti i naravnim putem potvrditi. Jer, On je temelj svake teologije. Stoga obraćanje imanenciji mora voditi računa o transcendenciji. Ona je osnovica i odredište cijelog sustava. Ne odričući se, dakle, akomodativnosti, kontekstualnosti i aktualnosti, konkretnog i iskustvenog, suvremena je teologija upućena da iz postojećih podataka i pojedinosti, do kojih su došli različiti teologijski odvojc i discipline, na temelju svog osnovnog poziva gradi cjelovitiju, sustavniju fakturu i konzistentnu osovinu cjelokupne teologijske misli. Što se bude toga više držala, i sama će biti više svoja — i po metodi, i po sadržaju, i po poruci i prihvatljivosti.

COURANTS ET PERSPECTIVES DE PENSÉE THEOLOGIQUE D'AUJORD'HUI

R é s u m é

L'auteur jète un regard sur la théologie d'aujourd'hui, sur ses courants divers, spécialement sur la théologie contextuelle, et souligne des effets positifs; puis, partant du fait que la pensée théologique d'aujourd'hui a élaboré de nouvelles optiques et qu'elle est sous l'influence de différentes méthodes parcelée, divisée et subdivisée — désintégrée — dans ses options pratiques, l'auteur voit de nouvelles perspectives dans son retour à sa méthode spécifique et au système cohérent, où la présence de Dieu et le sens de l'homme peuvent trouver leur vraie place.